

Türkiye’de Hemşirelik Eğitiminin Durum Analizi: Sayılarla Hemşirelik Eğitimi (1996-2015)

Situation Analysis of Nursing Education in Turkey: Nursing Education with Numbers (1996-2015)

Gülseren KOCAMAN, Havva ARSLAN YÜRÜMEZOĞLU

ÖZ

Türkiye’de yıllardır, öğrenci sayılarının plansız olarak artırılması hemşirelik eğitiminin niteliğini olumsuz olarak etkilemektedir. Hemşirelik lisans ve lisansüstü programlarında mevcut durumun değerlendirilmesi, ileriye dönük planlamalara ışık tutacak veriler sağlayacaktır. Bu çalışmada, 1996-2015 yılları arasındaki lisans ve lisansüstü öğrenci ve eğitici profiline tanınması ve eğitici ihtiyacının değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Tanımlayıcı türdeki araştırmanın verileri, hemşirelik eğitiminin durumu ile ilgili hazırlanmış üç ana rapor, Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi’nin kontenjan kılavuzları ve istatistik yıllıkları ile üniversitelerin web sayfalarından elde edilmiştir. Ülkemizde Haziran 2015 itibarıyla 92’si devlet, 41’i vakıf olmak üzere toplam 133 hemşirelik lisans programı vardır. Toplam hemşire öğretim elemanı sayısı 1894’dür (öğretim üyesi: 772; diğer öğretim elemanları: 1122). Hemşire öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 1996-1997 öğretim yılında 58 iken 2015-2016 öğretim yılında 74’dür. Tüm öğretim elemanları dâhil edildiğinde bu oranlar sırasıyla 25 ve 30’dur. Lisans kontenjanları son 20 yılda 21.8 kat, toplam öğrenci sayısı 19.7 kat artarken öğretim üyesi sayısındaki artış 8 kat; öğretim elemanı sayısındaki artış ise 8.7 kat olmuştur. Hemşirelik lisansüstü programlarından 2000-2001 öğretim yılından bu yana yüksek lisans ve doktora derecesi alanların sayısı sırasıyla 2788 ve 650’dir. 2014-2015 öğretim yılında yüksek lisans programı sayısı 57’ye, doktora programı sayısı ise 30’a ulaşmıştır. Son 20 yılda, lisans öğrenci sayısı hızla artmasına karşın eğitici sayısı artışları bunun gerisinde kalmaya devam etmiştir. Bu bilgiler ışığında önerilerimiz, nitelikli hemşire eğitimi için alanında hemşire eğitici sayısı yeterli olmayan programlara öğrenci alınmaması, öğretim üyesi ihtiyacının ivedi ve planlı bir şekilde karşılanması ve yükseköğretim kurumları arasında öğretim üyesi dengesizliklerini giderecek özendirici önlemler alınmasıdır.

Anahtar Sözcükler: Hemşirelik eğitimi, Lisans eğitimi, Lisansüstü eğitim

ABSTRACT

In Turkey, for years, there have been unplanned increases in the number of nursing students, which adversely affected the quality of nursing education. The evaluation of the current situation in nursing undergraduate and graduate programs in terms of the number of faculties will provide data which will shed light on forward planning. The purpose of this study is to describe the profile of undergraduate and graduate students and the faculties between 1996 and 2015 and to assess needs for educators. The data of this descriptive study were obtained from three major reports prepared on nursing education, guidelines and statistical yearbooks of the Student Selection and Placement Center, and university web pages. In Turkey, as of June 2015, there are 133 nursing undergraduate programs held in 92 state and 41 foundation universities. The total number of nurse educators is 1894. While the number of nurse students per faculty member was 58 in the 1996-1997 academic school year, it is 74 in the 2015-2016. However, when the other instructors are included, these rates are 25 and 30 respectively. While the quotas for undergraduate nursing have increased 21.8 times between 1997 and 2015, the numbers of faculties and other instructors increased 8 and 8.7 times respectively. The number of people who received master’s and doctoral degrees from the graduate programs since the 2000-2001 academic year is 2788 and 650 respectively. In the 2014-2015 academic year, the number of master and doctoral programs reached 57 and 30 respectively. Although the number of undergraduate students increased rapidly in the last 20 years, the increase in the number of nurse educators continued to lag behind it. No more students should be enrolled for programs in which the number of faculties is inadequate. To meet the requirements for faculties, urgent interventions should be planned.

Keywords: Nursing education, Undergraduate education, Graduate education

Gülseren KOCAMAN

Dokuz Eylül Üniversitesi, Hemşirelik Fakültesi, İzmir, Türkiye
Dokuz Eylül University, Faculty of Nursing, İzmir, Turkey

Havva ARSLAN YÜRÜMEZOĞLU (✉)

İzmir Üniversitesi, Sağlık Yüksekokulu, Hemşirelik Bölümü, İzmir, Türkiye
İzmir University, School of Health, Department of Nursing, İzmir, Turkey
havva.arslan@gmail.com

Geliş Tarihi/Received : 03.07.2015

Kabul Tarihi/Accepted : 20.10.2015

GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (2006), üye ülkelerin büyük bölümünde hemşire ve hemşire öğretim üyesi yetersizliği olduğunu bildirmektedir. Bir yandan, hemşire yetersizliği sorununun çözülmesi için daha fazla mezuna gereksinim vardır; öte yandan, öğretim üyesi yetersizliği nedeniyle öğrenci sayısının sınırlandırılması gerekmektedir. Bu kısır döngü nedeniyle, Hinshaw (2001), hemşire öğretim üyesi ve hemşire yetersizliğini iç içe bir sorun olarak tanımlamıştır. Konu bu bağlamda ele alınmalı ve eğitici yetersizliği için etkin çözümler geliştirilmez ise hemşire yetersizliğinin gelecek yıllarda daha ciddi şekilde sorun olmaya devam edeceği unutulmamalıdır (Allen, 2008).

Amerika Birleşik Devletleri'nde, hemşirelik okullarının yaklaşık %74'ünde, öğretim üyesi yetersizliği nedeni ile başvuran öğrencilerin kaydı yapılamamaktadır (Potempa et al., 2009). Amerikan Hemşirelik Okulları Derneği'nin 2013-2014 raporuna göre 2013 yılında lisans ve lisansüstü hemşirelik programlarına, öğretim üyesi yetersizliği, uygulama ortamı, sınıf, klinik rehber ve bütçe yetersizliği nedeniyle kabul edilemeyen öğrenci sayısı 78089'dur (AACN, 2014).

Ülkemizde yükseköğretim kurumlarında bölüm açma ve öğretimi sürdürmek için gerekli standartlar açık bir şekilde tanımlanmamıştır. Hatta çok sayıda öğrenci, üniversiteler ya da bölümler için bir başarı ölçüsü olabilmektedir. Sonuç olarak, yükseköğretim kurumları mevcut kaynakları ile orantılı olmayan sayıda öğrenci almaya zorlanmaktadır. Hemşirelik gibi alanlarda, mezunlarının güvenli bakım verecek nitelikte yetiştirilmemesi, halkın sağlığı açısından ciddi bir tehdittir. Öte yandan, ülkemizde mezunların çalışmak için yeterliliğini belirleyen, mesleki bilgiyi ölçen sınavların ya da eğitim programlarının kalitesini değerlendirmek üzere akredite edilme zorunluluğunun olmaması bu tehdidi arttıran diğer eksikliklerdir.

Ülkemizde Hemşirelik Lisans Programları ve Hemşire Eğitici Durumu

Ülkemizde 1995 yılına kadar hemşirelik lisans programı sayısı 11'dir. Bu dönemde, okullara alınan öğrenci sayıları, ilgili yükseköğretim kurumlarının eğitici ve diğer alt yapı olanaklarına göre belirlenmiştir. Ancak 1996 yılında sağlık meslek liselerinin hemşirelik bölümlerinin kapatılması ve o dönemde Sağlık Bakanlığı'na bağlı olan hemşirelik liselerinin üniversitelere devredilmesi ile birlikte hemşirelik lisans programı sayısı, bir gecede 11'den 70'e çıkmıştır (Kocaman, 2004). Son 20 yılda ise okul ve öğrenci sayıları, okulların alt yapıları ve eğitici sayıları ile uyumlu olmayacak şekilde artırılmaya devam edilmiştir.

Sağlık Bakanlığının 2023 yılı için ulaşılmasını hedeflediği hemşire sayısı 315000'dir (SB, 2011). Milli Eğitim Bakanlığının bağlı Sağlık Meslek Liseleri Hemşirelik Bölümleri'ne alınan öğrenci sayılarının fazla olması ve özel hemşirelik liselerinde yapılan kontrolsüz artışlar nedeniyle; Sağlık Bakanlığının 2023 hedefi zaten 2014 yılında aşılmıştır. Bu nedenle, Sağlık Bakanı 2014 yılında; meslek liselerinin hemşirelik bölümlerinden mezun olanlara 2014-2015 öğretim yılından itibaren 'hemşire' unvanı verilmeyeceğini, bu okullardan 'hemşire yardımcısı' unvanı ile mezun olunacağını açıklamıştır. Konu ile ilgili 'torba yasa' 18

Ocak 2014 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Böylece, 2007 yılında revize edilen hemşirelik yasasında da belirtildiği gibi hemşire unvanı almak için 'lisans mezunu' olma ölçütü, 2014-2015 öğretim yılından itibaren hayata geçirilmiştir (Hemşirelik Kanunu, 2007). Sağlık meslek liselerinin hemşirelik bölümlerine öğrenci alımı, hemşire enflasyonunu önlemek üzere durdurulmasına rağmen daha önceki yıllarda yüksek oranda arttırılmış olan hemşirelik lisans programlarındaki öğrenci kontenjanları çok sınırlı sayıda azaltılmıştır. Bu gelişmeler, hemşirelik eğitiminin niteliğini olumsuz yönde etkilemeye devam etmektedir.

Yükseköğretim kurumları, diğer üniversitelerden ya da sağlık kuruluşlarından ders ücretli ya da yarı zamanlı eğitici görevlendirerek hemşire eğitici yetersizliği sorununu çözmeye çalışmaktadırlar. Vakıf üniversitelerinde açılan hemşirelik lisans programı sayısının artması ile birlikte; öğretim üyelerinin devlet üniversitelerinden vakıflara geçişi de artmıştır. Ayrıca, vakıf üniversitelerinin, devlet üniversitelerinde çalışan öğretim üyelerinden ders görevlendirmeli olarak destek alması, ders yükü çok fazla olan devlet üniversitesindeki eğitimcilerin zamanlarını öğrenci sayısı daha az olan vakıflarda harcamaları şeklinde paradoksal bir uygulamaya neden olmaktadır. Öğretim üyesi yetersizliği nedeniyle, lisansüstü programlara alınan öğrenci sayısının sınırlılığı, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) ve üniversiteler tarafından hemşireliğe ayrılan öğretim üyesi ve öğretim elemanı kadrolarının az olması hemşire eğitici yetersizliğinin diğer önemli nedenleri arasındadır.

Öğretim Üyesi-Öğrenci Oranları için Standartlar

Avrupa Birliği normlarını (Directive 2005/36/EC) esas alarak bir Dünya Sağlık Örgütü uzman grubu tarafından hazırlanan hemşirelik eğitim stratejileri raporunda, hemşirelik eğitiminde görev alacak hemşire eğitimciler için benimsenen temel ilkeler şunlardır (WHO, 2000): Hemşirelik eğitimi (teorik ve uygulamalı) uzman hemşireler tarafından yürütülmelidir. Hemşire eğitimciler, üniversitede öğretmenlik yapmak için gerekli diploma derecesine sahip olmalıdır; araştırmaya dayalı eğitim yapabilecek, öğrenim ve değişim stratejilerini (teorik/uygulama) yerine getirebilecek becerilerle donanmış olmalıdır.

Ülkemizde, hemşirelik doçentlik alanlarına esas olan dokuz anabilim dalı vardır. Lisans ve lisansüstü eğitim programlarının içerikleri de bu anabilim dallarına temellendirilmiştir. Hemşirelik lisans programlarının kadrolarının oluşturulmasında da bu anabilim dalları esas alınmaktadır. Bu yaklaşıma göre, okullar için gerekli öğretim üyesi gereksinimi en az dokuz olmaktadır. YÖK'ün son düzenlemesine göre yüksek lisans programları için üç, doktora programları için altı öğretim üyesi şartı vardır (YÖK, 2015).

Ülkemizde hemşirelik eğitimi, süre ve içerik açısından Avrupa Birliği'ne uyumlu olacak şekilde düzenlenmiştir (YÖK, 2008). Buna göre 4600 saatlik eğitimin yarısı uygulama alanlarında sürdürülmektedir. Bu nedenle, hemşirelik eğitiminde eğitici ihtiyacını belirlerken uygulama için gerekli olan eğitici sayılarının da göz önüne alınması gerekmektedir. Uygulamada bir eğitime düşen öğrenci sayısı için dünya örnekleri incelendiğinde eğitimin niteliği yanı sıra hasta güvenliğinin de esas alındığı görül-

mehtedir. Amerika Birleşik Devletleri'nde öğrenciler sadece öğretim elemanı ile çalıştıklarında bir eğitici en fazla 10 öğrenciden sorumlu olmaktadır. Eğer alanda çalışan klinik rehberler (preseptör) de öğrenci eğitiminde sorumluluk alıyorsa, bir eğitiminin 24 öğrencinin klinik/alan eğitimini koordine etmesi beklenmektedir. Bir rehber hemşire, en fazla bir ya da iki öğrencinin eğitiminden sorumludur (Texas BON, 2013). Kanada'da ise rehber hemşire yoksa 1:8 olan eğitici-öğrenci oranı; rehber ile (1:1) çalışan öğrenci gruplarında 1:16'dır (NEPAB, 2013). Ülkemizde de, eğitici yetersizliği nedeni ile klinik eğitimde rehber hemşirelik uygulaması yaygınlaşmaktadır. Ancak, diğer ülke örneklerinden farklı olarak rehber hemşireler, çoğunlukla ders ücreti karşılığı klinik uygulamalarda görevlendirilmekte, eğitiminin yerini almakta ve eğitici gibi çok sayıda öğrenciden sorumlu olmaktadırlar. Hemşire eğitici yetersizliğine bir çözüm olarak yapılan bu uygulama, klinik rehberler, dersin teorik bölümünde yer almadıkları için teori ve uygulama arasında boşluk yaratan bir düzenleme olarak değerlendirilebilir.

Ülkemizde, YÖK'ün bir lisans programının açılmasında eğitimciler için belirlediği minimum ölçüt 'alanında üç öğretim üyesi' olmasıdır. Hemşirelik eğitiminin niteliği açısından uygun olmayan bu ölçüt sürekli olarak tartışılmakta ve gözden geçirilmekte, hatta aynı eğitimi veren farklı yükseköğretim kurumlarında farklı şekilde uygulanabilmektedir. Örneğin, hemşirelik fakültesi açılması için her anabilim dalında üçer öğretim üyesi istihdam edilmesi beklenmektedir. YÖK Hemşirelik Komisyonu (2013), hemşirelik lisans eğitimi asgari öğretim elemanı sayısının 'hemşireliğin farklı alanlarından, üç öğretim üyesi ve iki öğretim görevlisi' olmasını önermiş; bu öneri, YÖK Genel Kurulu'nda kabul edilmiştir. Belirlenen bu minimum standart, mevcut yetişmiş öğretim üye sayısının sınırlı olması nedeniyle pek çok lisans programı tarafından karşılanamamaktadır.

Başta yeni kurulan üniversiteler olmak üzere öğretim üyesi ve öğretim elemanı yetersizliği ve eğitimi destekleyecek altyapı ve uygulama olanaklarının olmaması sadece hemşirelik mesleği değil tüm alanların sorunudur (Özer, 2011; Acar, 2012; Doğan, 2013). Günay ve Günay'ın (2011) çalışmasında, yükseköğretim kurumları ve öğrenci sayıları artarken, eğitici sayıları aynı oranda artmadığı için eğitici başına düşen öğrenci sayısı açısından OECD ülkelerinin gerisinde kaldığı vurgulanmıştır.

Hızlı okullaşmayla ilgili bu sorunlara kısa ve uzun vadeli çözümler üretmek için mevcut durumun değerlendirilmesine ve ileriye dönük planlamalara ışık tutacak verilere gereksinim vardır. Bu çalışmanın amacı, hemşirelik lisans ve lisansüstü programlarında eğitim alan öğrenci, mezun ve eğitimci sayılarının son 20 yıldaki değişimlerini incelemek, öğretim üyesi ihtiyacını ve olası çözümleri tartışmaktır.

YÖNTEM

Hemşirelik eğitici ve öğrencileri açısından, 1996-2015 yılları için bir durum değerlendirmesi yapmak üzere tanımlayıcı türde gerçekleştirilen bu araştırmanın veri kaynakları şunlardır:

- Hemşirelik eğitimi ve hemşire gereksinimini değerlendirmek üzere değişik zamanlarda hazırlanmış üç rapor:

- Türkiye'de Hemşirelik: Temel Mesleki Eğitim ile İnsan gücüne İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri, 2001 (Ülker, et al., 2001);
- Türkiye'de Hemşirelik Eğitimi ve İnsan gücü Planlaması: Mevcut Durum ve 2013 Yılı Vizyonu, 2008 (Kocaman et al., 2008);
- Türkiye'de Hemşirelik Eğitimi ve İnsan gücü Planlaması, Hemşirelik Eğitimi İzleme Komisyonu Raporu, 2011 (Geçkil & Hacıhasanoğlu, 2011).
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nin (ÖSYM) kontenjan kılavuzları (1996- 2015 yılları arası).
- ÖSYM istatistik yıllıkları (1996-2013 yılları arası).
- Üniversitelerin web sayfaları: 2015 yılı eğitici sayılarını değerlendirmek üzere, Ocak-Haziran 2015 tarihleri arasında, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ndeki üniversiteler de dâhil olmak üzere hemşirelik lisans programı web sayfalarında yayınlanan bilgiler kullanılmıştır. Web sayfalarından öğretim elemanı bilgisine ulaşamayan üniversite sayısı sekizdir (8). Bunlardan üçü KKTC'de bulunan vakıf üniversitesi, ikisi Akdeniz Bölgesi, ikisi Doğu Anadolu Bölgesi ve biri de Marmara Bölgesi'nde olmak üzere beş kamu üniversitesidir. Bu kurumlara ilişkin bilgiler kurumlarda çalışan hemşire eğitimcilerle ulaşılarak tamamlanmıştır.
- Toplam öğrenci sayıları ÖSYM istatistik yıllıklarından alınmış; sadece 2015-2016 öğretim yılı toplam öğrenci sayısı son dört yılın kayıtlanan öğrenci sayıları toplanarak tahmini bir sayı olarak hesaplanmıştır.

Araştırmanın Sınırlılıkları

Verilerin bir kısmı ilgili yükseköğretim kurumlarının web sayfalarından alınmıştır. Bazı kurumların web sayfalarında bilgi olmaması ya da güncellenmemiş olması 2015 yılı verilerinin güvenilirliği açısından çalışmanın sınırlılığdır.

BULGULAR

Çalışmada elde edilen veriler üç ana başlıkta incelenmiştir:

- **Hemşirelik lisans eğitimi:** Lisans programı sayıları, öğrenci kontenjanı, eğitici sayıları ile eğitici/öğrenci oranları.
- **Hemşirelik lisansüstü eğitimi:** Lisansüstü program sayıları, yeni kayıtlanan ve mezun sayıları.
- Öğretim üyesi ihtiyacının değerlendirilmesi.

Hemşirelik Lisans Eğitimi

Hemşirelik lisans programlarında 1996-2015 yılları arasında açılan hemşirelik bölümleri ve öğrenci kontenjan artışları Tablo 1'de gösterilmiştir. Sağlık Bakanlığı'nın 1995 yılında sağlık meslek liselerini kapatması ve 72 sağlık meslek lisesinin üniversitelere devredilmesi ile birlikte 1997'de 10, 1998'de 54, 1999 ve 2000 yıllarında yedi olmak üzere dört yıl içinde toplam 71 yeni sağlık yüksekokulunun hemşirelik ve hemşireliğe eşdeğer sağlık memurluğu programına öğrenci alınmaya başlanmıştır. Sayıları 1995 yılında 11 olan hemşirelik yüksekokulları sabit kalmış; açılan yeni sağlık yüksekokulları ile birlikte lisans programı

sayısı beş yılda (1997-2001) 92'ye ulaşmıştır. Bu süreçte, Sağlık Bakanlığı, sadece lise binalarını sağlık yüksekokulu yapmak üzere üniversitelere devretmiş; eğitici açısından herhangi bir ön hazırlık yapılmamıştır (Ülker et al., 2001). Böylece 1996 yılında başlayan eğitici yetersizliği sorunu, her yıl kontenjanların da artırılması nedeni ile katlanarak büyümüştür.

Devlet üniversitelerinde hemşirelik eğitimi veren program sayısı 2000-2001 öğretim yılında 88 iken, 2007-2008'de 76'ya düşmüştür (ÖSYM, 2007). Bu azalmanın nedeni 2007 yılında, Hemşirelik Yasasında yapılan revizyon ile birlikte erkeklerin de hemşire olmasının önünün açılması ve hemşireliğe eşdeğer sağlık memurluğu programlarının hemşirelik programları ile birleştirilmesidir. Hemşirelik lisans programı sayısı 2015-2016 öğretim yılında 92'si devlet, 41'i vakıf üniversitelerinde olmak

Tablo 1: Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Hemşirelik Lisans Programı ve Öğrenci Kontenjanlarındaki Değişim: 1996-2015

Öğretim Yılı	Devlet	Vakıf	Toplam
1996-2000*	76	4	80
2000-2001**	88	4	92
2007-2008**	76	9 (1 KKTC)	85
2010-2011**	81	20 (3 KKTC)	101
2014-2015**	85	39 (5 KKTC)	124
2015-2016**	92	41 (5 KKTC)	133
Öğretim Yılı	Öğrenci Kontenjanı		
1996-1997**	644		
2000-2001**	1797		
2007-2008**	5757		
2011-2012**	7973		
2012-2013**	11620		
2013-2014**	16344		
2014-2015**	15116		
2015-2016**	14048		

KKTC: Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti

*Kaynak: Ülker et al., (2001)

** Kaynak: ÖSYM Kontenjan Kılavuzları.

üzere 133'e çıkmıştır. Lisans programlarının beşi, devlet üniversitelerinde açılan ikinci öğretim programıdır. Vakıf üniversitelerinden birisinde de biri fakülte biri yüksekokul altında açılan iki lisans programı vardır. Aynı üniversitede, birden fazla hemşirelik programı bulunması nedeniyle lisans programı olan üniversite sayısı 87'si devlet, 40'ı vakıf olmak üzere toplam 127'dir. Devlet üniversitelerinde dikkat çekilmesi gereken diğer bir konu da, özellikle klinik uygulama olanakları sınırlı olan ilçelerde de beş lisans programı açılmasıdır.

Lisans öğrenci kontenjanları 1996-1997 öğretim yılında 644 iken, 2015-2016 öğretim yılında 14.048'e ulaşmıştır. Son 20 yılda hemşirelik öğrenci kontenjanı 21.8 kat artmıştır. 2012 ve 2013 yıllarında sırasıyla yaklaşık 4000 ve 5000 kontenjan artışı olmuştur. İki yıl içinde, 10000'e yaklaşan kontenjan artışları pek çok okulda sadece eğitici değil derslik, laboratuvar ve uygulama alanı açısından büyük sıkıntılara yola açmıştır. Lisans programlarında, 2014'den itibaren her yıl yaklaşık 1000 öğrenci azaltılmasına rağmen 2012 ve 2013 yılında yaşanan çöküntünün etkileri hâlâ devam etmektedir.

Toplam öğrenci sayıları ile öğretim üyesi ve öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayılarının 1997-2015 yıllarında gerçekleşen artışları Tablo 2'de gösterilmiştir. Öğretim üyesi sayısı, 97'den 772'ye çıkmıştır. Son 20 yılda toplam öğrenci sayısı 19.7 kat, hemşirelik öğretim üyesi sayısı 8 kat, öğretim elemanı sayısı ise 8.7 kat artmıştır. Buna göre toplam öğrenci sayısındaki artış oranı öğretim üyesi artış oranının yaklaşık 2.5 katı, öğretim elemanı sayısındaki artış oranının ise 2.3 katıdır. Öğretim üyesi başına düşen öğrenci sayısı 1996-1997 öğretim yılında 58 iken, bu oran 2015 yılında 74'e yükselmiştir.

Öğretim üyelerinin hareketliliği nedeniyle güncel verilere ulaşmak oldukça zordur. Tablo 3'de sunulan devlet ve vakıf üniversitelerindeki hemşire öğretim elemanı sayıları, öğrenci kontenjanlarını belirlemek için hazırlanan raporlardaki (Hemşirelik Lisans Programları Kontenjan Planı: 2014-2015) verilerin, 2015 yılında üniversitelerin web sayfalarından güncellenmesi ile elde edilmiştir. 2014-2015 öğretim yılında devlet ve vakıf üniversitelerinde toplam 772 öğretim üyesinden 112'si profesör unvanlıdır. Profesör unvanlı öğretim üyelerinin %39'u, toplam öğretim üyesinin ise %21'i vakıf üniversitelerinde çalışmakta-

Tablo 2: Hemşire Eğitici, Toplam Öğrenci ve Eğitici Başına Düşen Öğrenci Sayıları: 1997-2015

Öğretim Yılı	Toplam Öğrenci Sayısı	Öğretim Üyesi Sayısı	Öğretim Üyesi/ Öğrenci Oranı	Öğretim Elemanı Sayısı	Toplam Eğitici Sayısı	Toplam Eğitici/ Öğrenci Oranı
1996-1997	2896**	97**	58	129**	226**	25
2000-2001	15199**	179*	85	682*	861*	18
2007-2008	22418**	318*	71	755*	1073*	21
2011-2012	33283**	445*	75	800*	1245*	27
2015-2016	57128****	772***	74	1122***	1894***	30

* Kaynak: Ülker et al., 2001; Kocaman et al., 2008; Geçkil & Hacıhasanoğlu, 2011

** ÖSYM İstatistik Yıllıkları (1997-2015)

*** Üniversitelerin web sayfaları

**** Son 4 yılın kontenjan toplamıdır

dir. Öğrenci kontenjanlarının ise (2015-2016) %80.9'u devlet, %19.1'i vakıf üniversitelerindedir.

Devlet ve vakıf üniversitelerinde çalışan öğretim üyesi sayıları gruplandırılmış olarak Tablo 4'de verilmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, bu sonuçların, eğitici hareketliliği nedeniyle temkinli değerlendirilmesi gerekmektedir. YÖK'ün öğrenci alma kriteri olan alanında üç öğretim üyesi koşulunu karşılamayanların oranları devlet ve vakıf üniversitelerinde benzer düzeyde (%27.5) bulunmuştur. Okulların büyük çoğunluğunda 3-5 öğretim üyesi istihdam edilmektedir. On ve üzerinde hemşire öğretim üyesi bulunan okulların oranı devlet üniversitelerinde (%20.7) vakıflara göre (%5) daha yüksektir. Bu sonuçlar, öğretim elemanlarının kurumlar arası dağılım dengesizliğini göstermesi açısından önemlidir.

Hemşirelik Lisansüstü Eğitimi

Mevcut 57 yüksek lisans ve 30 doktora programının yaklaşık üçte biri vakıf üniversitelerinde açılmıştır. Devlet üniversitelerinin 22'sinde (22/87; %25), vakıf üniversitelerinin 8'inde (8/40; %20) doktora programı vardır (Tablo 5).

Yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin sayısı, 1994-2002 yıllarında sırasıyla 880 ve 238; mezunlarının sayısı 583 ve 106'dır; 2003-2012 yıllarında öğrenci sayıları 4661 ve 1194, mezun sayıları 2205 ve 544'dür. Sekiz ve 10 yıllık bu iki zaman diliminde yüksek lisans ve doktora öğrenci ve mezun sayılarında 4-5 kat artış olmuştur. 2012-2013 öğretim yılında yeni kayıt olan doktora öğrencisi sayısı 198'e ulaşmıştır (Tablo 6).

Öğretim Elemanı İhtiyacının Değerlendirilmesi

Bu bölümde, mevcut öğrenci sayısına göre öğretim üyesi ve öğretim elemanı açığı ve ihtiyacı, klinik eğitimde eğitici-öğrenci oranları ile lisansüstü program sayısına göre öğretim üyesi ihtiyacına göre yapılandırılan iki senaryo üzerinden tahmin edilecektir.

Bir öğretim elemanına düşen öğrenci sayısına göre öğretim elemanı ihtiyacı: Bu tahmin yaklaşımımızda, klinik eğitimde bir eğitime düşen öğrenci sayısı esas alınmıştır. Toplam hemşirelik lisans öğrenci sayısı 2014-2015 öğretim yılında yaklaşık 57000'dir. Dünya standartlarına göre öğretim elemanı başına düşen öğrenci sayısı 10-15 olmakla birlikte; ülkemizin günümüz gerçekleri açısından, uygulamada klinik rehberlerin de görevlendirildiğini varsayıp, bu oranı bir eğitime 20 öğrenci olarak planlarsak; eğitici ihtiyacı, 2850 hemşirelik öğretim elemanıdır. 2015 yılı için öğretim görevlisi sayısı 650 ve araştırma görevlisi ise 416'dır. Araştırma görevlilerinin kendileri de öğrenci oldukları için klinik eğitimde bağımsız olarak görev almamaları gerekir. Öğretim üye ve görevlisi toplam sayısı 2015 yılı için 772+650=1422'dir. Uygulama esas alınarak yapılan bu hesaba göre, 2015-2016 öğretim yılı itibarıyla öğretim elemanı açığı yaklaşık 1428'dir.

Lisansüstü program sayısına göre öğretim üyesi ihtiyacı: Yüksek lisans ve doktora programı olan toplam 57 okulun 'her anabilim dalında üçer öğretim üyesi' istihdam edilirse (3x9); lisans üstü eğitim yapan okullar için ihtiyaç (57x27) yaklaşık 1539'dur. Kalan 70 okulun her anabilim dalına (9) birer öğretim üyesi istih-

Tablo 3: Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde 2015-2016 Öğretim Yılı Hemşirelik Öğrenci Kontenjanları ve Görev Yapan Hemşire Eğiticiler

Unvan	Devlet S (%)	Vakıf S (%)	Toplam
Öğrenci Kontenjanı (2015-2016)	11367 (80.9)	2681 (19.1)	14048
Prof. Dr.	68 (60.7)	44 (39.3)	112
Doç. Dr.	175 (87.1)	26 (12.9)	201
Yrd. Doç. Dr.	366 (79.7)	93 (20.3)	459
Toplam Öğretim Üyesi (2015)	609 (78.9)	163 (21.1)	772
Öğr. Gör.	380 (86.9)	57 (13.1)	437
Araş. Gör.	641 (95.7)	29 (4.3)	670
Okutman	12 (80.0)	3 (20.0)	15
Toplam Öğretim Elemanı (2015)	1033 (92.1)	89 (7.9)	1122
Toplam Eğitici (2015)	1642 (86.7)	252 (13.3)	1894

Tablo 4: Devlet ve Vakıf Üniversiteleri'nde Hemşirelik Bölümü Öğretim Üyesi Sayıları: 2015

Öğretim üyesi S (%)	Devlet Üniversitesi S (%)	Vakıf Üniversitesi S (%)
3'den az	24 (27.6)	11 (27.5)
3-5	30 (34.5)	22 (55.0)
6-9	15 (17.2)	5 (12.5)
10 ve üzerinde	18 (20.7)	2 (5.0)
Toplam	87	40

Tablo 5: Devlet ve Vakıf Üniversitelerinde Hemşirelik Yüksek Lisans ve Doktora Programı Sayıları: 2015

	Yüksek Lisans S (%)	Doktora S (%)
Devlet	41 (71.9)	22 (73.3)
Vakıf	16 (28.1)	8 (26.7)
Toplam	57	30

Tablo 6: Hemşirelik Yüksek Lisans ve Doktora Programı Öğrenci ve Mezun Sayıları: 1994-2012*

Öğretim Yılı	Yeni Kayıt Olan Öğrenci Sayısı		Öğrenim Gören Öğrenci Sayısı		Mezun Sayısı	
	YL	DR	YL	DR	YL	DR
1994-1995	Veri yok	Veri yok	Veri yok	Veri yok	41	12
1995-1996	152	26	397	112	48	9
1996-1997	97	29	413	110	71	14
1997-1998	62	25	295	101	90	16
1998-1999	114	43	363	134	97	19
1999-2000	109	23	326	129	59	11
2000-2001	157	59	415	183	89	12
2001-2002	189	33	467	193	88	13
2002-2003	241	45	596	232	121	45
2003-2004	206	49	608	228	143	38
2004-2005	216	60	616	257	159	45
2005-2006	262	64	691	267	180	31
2006-2007	361	82	784	311	174	46
2007-2008	391	98	935	360	253	58
2008-2009	445	91	994	381	268	31
2009-2010	478	99	1144	446	319	73
2010-2011	494	98	1195	466	279	71
2011-2012	649	112	1551	497	309	106
2012-2013	918	198	2152	595	İstatistik yıllığı henüz yayınlanmadı	
Toplam					2788	650

YL: Yüksek lisans, DR: Doktora

*Kaynak: ÖSYM İstatistik Yıllıkları (1996-2013)

damı ile sadece lisans eğitimi yapan okullar için ihtiyaç (70x9) 630'dur. Toplam öğretim üyesi ihtiyacı: 1539+630=2169'dur. Bu tahmin yaklaşımına göre 2015 yılı itibariyle öğretim üye sayısı 772; öğretim üye açığı 1397'dir.

TARTIŞMA

Son 20 yılda hemşirelik okullarının öğrenci ve eğitici sayıları ile lisansüstü öğrenci ve mezun sayılarının değerlendirildiği bu çalışmada, öğrenci sayılarındaki plansız artışlara ve eğitici yetersizliğine dikkat çekilmiştir. Bu konuda öne çıkan diğer sorunlar; mevcut sınıfların ve laboratuvar kapasitelerinin yetersizliği, uygulama yapılacak kurum/alan bulunamamasıdır. Öğretim üyesi ve görevlisi başına düşen öğrenci sayısı ortalama 50'dir ve uygulamalı bir meslek olan hemşirelik eğitimi için belirlenen evrensel standartların (NEPAB, 2013; Texas BON, 2013) (asgari, 10-20 öğrenciye 1 öğretim üyesi) çok üzerindedir. Bazı hemşirelik lisans programlarında, YÖK'ün lisans programı açma ve eğitimi sürdürme kriteri olan 'alanında üç öğretim üyesi' koşulu bile yerine getirilememektedir. Yetersiz öğretim üyesi sorunu, bazı vakıf üniversiteleri için de geçerlidir. Açılıştan karşılanan bu kriter, öğretim üyelerinin ayrılması nedeniyle sonradan karşılanamaz hale gelmektedir.

Eğitici yetersizliği yaşanan kimi okullarda hemşirelik bölümlerine hemşire olmayan öğretim elemanları istihdam edilmekte ve başka disiplinlerden gelen bu eğiticiler hemşirelik dersleri vermektedir (Geçkil & Hacıhasanoğlu, 2011). Bu nedenle hemşirelik lisans programlarına alan dışı eğitimci atanmaması konusunda titizlik gösterilmelidir.

Hemşire ihtiyacına göre lisans öğrenci kontenjanlarının belirlenmesine ilişkin ilk çalışma Ülker ve arkadaşları tarafından 2001 yılında YÖK'ün kurduğu bir çalışma grubu tarafından gerçekleştirilmiş ve bu rapor tüm üniversitelere dağıtılmıştır. Bu tarihte, hemşirelikte işsizlik sorunu yaşandığı için öğrenci sayısının dondurulması, eğitici eğitimine odaklanması gerektiği belirtilmiştir. Ancak bu öneriler, YÖK ve ilgili yükseköğretim kuruluşları tarafından yerine getirilmemiştir. Bu sorunlara çözüm üretmek üzere, Türk Hemşireler Derneği ve Hemşirelik Eğitimi Derneği'nin çağrısı ile hemşirelik okulları yöneticileri ile toplantılar düzenlenmiş, raporlar hazırlanmış, YÖK ve Sağlık Bakanlığı ile sayısız görüşmeler yapılmıştır. Son 20 yıl içinde eğitici yetersizliği sorunu azalmadığı gibi kontrolsüz ve plansız kontenjan artışı nedeniyle daha da büyümüştür.

Öğrenci kontenjanları, 2015-2016 öğretim yılında (ek kontenjanlar hariç) yaklaşık 14000'dir. Bu çalışmanın amaçları arasın-

da olmadığı için değinilmemekle birlikte; bu konuda yapılan tahmin çalışmalarında, Sağlık Bakanlığı'nın 2023 yılı hedefine göre (315000) bu sayının 12000'e kadar indirilebileceği gösterilmiştir (Hemşirelik Lisans Programları Kontenjan Planı, 2013). Bu nedenle, öğrenci kontenjanları, alt yapısı eksik olan okullarda daha fazla olmak üzere önümüzdeki yıllarda da azaltılmaya devam edilmelidir.

Hemşirelik lisans program sayıları açısından vurgulanması gereken diğer bir konu vakıf üniversitelerinde hemşirelik programı sayısının 20 yıl içinde (1996-2016) 4'den 41'e; devlet üniversitelerinde ise 76'dan 92'ye çıkmasıdır. Diğer bir deyişle 20 yıllık süreçte devlet üniversitelerinde 16 hemşirelik bölümü açılırken, vakıf üniversitelerinde 40 yeni bölüm (10 kat) açılmıştır. Vakıf üniversitelerinde bu hızlı okullaşma, yetersiz sayıda ve daha çok öğrenciye eğitim vermek durumunda olan devlet üniversitelerinin öğretim üyesi kaybetmesine neden olmaktadır. Devlet-vakıf ya da devlet üniversiteleri arasında hemşire akademisyenlerin sayısal dağılım dengesizliği de üzerinde önemle durulması gereken bir sorundur. Vakıf üniversitelerinin çoğunluğu son beş yılda açılmış olmasına karşın neredeyse lisans mezunu bile vermeden lisansüstü hemşirelik eğitime de başlamışlardır. Bu durum, öğretim üyesi yetiştirmeye katkı vermesi açısından olumlu olmakla birlikte, öğretim üyelerinin devlet üniversitelerinden vakıf üniversitelerine geçişleri ya da devlet üniversitelerinde sınırlı sayıda olan öğretim üyelerinin işgüçlerinin vakıflarda kullanılması gibi sakıncalar taşımaktadır.

Yüksek lisans (2152) ve doktora (595) öğrenci sayısı, 2012-2013 öğretim yılında toplam 2800 dolayındadır. Aynı yıl için öğretim üyesi sayısı yaklaşık 550'dir. Bir öğretim üyesine düşen öğrenci sayısı 5-6 dolayındadır ve bu oran genellikle Sağlık Bilimleri Enstitülerinin benimsediği üst sınırdır. YÖK'ün 2015 yılında lisansüstü yönetmeliklerde yaptığı değişikliklerden birisi de bir öğretim üyesinin danışmanlık yapacağı öğrenci sayısının 12'ye çıkarılmasıdır (YÖK, 2015). Bu düzenleme ile birlikte lisansüstü öğrenci sayılarındaki artışın önümüzdeki yıllarda daha fazla olacağını söyleyebiliriz. Son 10 yılda doktora mezunları bir önceki sekiz yıla göre dört kat artış göstermiştir. Önümüzdeki 10 yıl içerisinde doktora mezunlarında daha fazla artış olması ile eğitici yetersizliği sorununun çözüleceğini, hatta ihtiyacı aşacağını söyleyebiliriz. Lisans öğrenci sayısının sabit kalacağı varsayımına göre yapılan bu tahmin gerçekleşirse, yükseköğretim kurumlarındaki öğretim üye kadrolarının dolması ile doktoralı hemşirelerin uygulama alanında çalışmaları gibi olumlu bir gelişme beklenebilir.

SONUÇ

Son 20 yılda, hemşirelik lisans öğrenci sayısı hızla artmasına karşın öğretim üyesi ve öğretim elemanı artışları bunun gerisinde kalmaya devam etmiştir. Lisansüstü program ve öğrenci sayılarındaki artışlar da, hızlı okullaşma ve lisans kontenjanlarının yüksekliği nedeniyle öğretim üyesi gereksinimini karşılamaktan uzaktır. Bu makalede sadece eğitici yetersizliği konusu ele alınmıştır. Ancak, sınıf, uygulama alanı, laboratuvar, kütüphane vb. diğer alt yapı olanakları açısından yaşanan sorunlarla birlikte düşünüldüğünde hemşirelik lisans programlarının büyük bölümünün güvenli ve nitelikli bakım veren hemşire yetiştirmelerinin zor olduğu açıkça görülmektedir.

Çalışmamızdan elde edilen sonuçlara göre hemşirelikte eğitici yetersizliği ile ilgili sorunları çözmek için alınması gereken önlemler aşağıda özetlenmiştir:

- Hemşirelik lisans öğrenci sayılarının yeterince azaltılmaması nedeniyle, yakın bir gelecekte hemşire enflasyonu ve işsizlik sorunlarının yaşanacağı unutulmamalı ve her yıl ihtiyaca uygun kontenjan planlaması yapılmalıdır.
- Alanında üç öğretim üyesi olmayan hemşirelik lisans programlarına öğrenci alınması durdurulmalıdır.
- Hemşirelik programlarındaki akademik kadrolara alan dışı öğretim üyesi ataması yapılmamalıdır.
- Yıllardır YÖK'e önerilen bir çözüm olan "akademik kadrosu güçlü olan bazı okulların daha az lisans öğrencisi alarak lisansüstü öğrenci sayısının artırılması ve öğretim üyesi açığının kapatılmasına katkı sağlaması" önerisi ivedilikle hayata geçirilmelidir.
- Yükseköğretim kurumları arasında öğretim üyesi dengesizliklerinin giderilmesi için özendirici önlemler alınmalıdır.

KAYNAKLAR

- Acar, M. (2012). Üniversitelerde yeniden yapılanmanın aciliyeti ve üniversitelerin sorunları. *Eğitime Bakış Dergisi*, 8(23), 21-27.
- Allen, L. (2008). The nursing shortage continues as faculty shortage grows. *Nursing Economics*, 26(1), 35-40.
- American Association of Colleges of Nursing (AACN). (2014). *Nursing faculty shortage fact sheet*. Retrieved from <http://www.aacn.nche.edu/mediarelations/FacultyShortageFS.pdf>
- Directive 2005/36/EC of the European Parliament and of the Council of 7 September 2005 on the recognition of professional qualifications. (2005). *Official Journal of the European Union*, L 255/22-142. Retrieved from <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:32005L0036>
- Doğan, D. (2013). Yeni kurulan üniversitelerin sorunları ve çözüm önerileri. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 3(2), 108-116.
- Geçkil, E. & Hacıhasanoğlu, R. (2011). *Türkiye'de hemşirelik eğitimi ve insan gücü planlaması*. Hemşirelik eğitimi izleme komisyonu raporu.
- Günay, D. & Günay, A. (2011). 1993'ten günümüze Türk Yükseköğretiminde niceliksel gelişmeler. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 1-22.
- Hemşirelik Lisans Programları Kontenjan Planı: 2014-2015*. (2013). Hemşirelik eğitimi yöneticileri toplantısı, 18 Aralık, İstanbul.
- Hemşirelik Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2007). *T.C. Resmi Gazete*, 26510, 2 Mayıs 2007. Retrieved from <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070502.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/05/20070502.htm>
- Hinshaw, A. S. (2001). A continuing challenge: The shortage of educationally prepared nursing faculty. *Online Journal of Issues in Nursing*, 6(1). Retrieved from www.nursingworld.org/MainMenuCategories/ANAMarketplace/ANAPeriodicals/OJIN/TableofContents/Volume62001/No1Jan01/ShortageofEducationalFaculty.aspx

- Kocaman, G. (2004). Türkiye’de hemşirelik eğitim sorunları. *Hemşirelikte Araştırma Dergisi*, Özel Baskı, 119-150.
- Kocaman, G., Seviğ, Ü., & Kubilay, G. (2008). Türkiye’de hemşirelik eğitimi ve insan gücü Planlaması: Mevcut Durum ve 2013 Yılı Vizyonu. In: Bayındır, Ü., Durak, H. İ. (Eds), *Türkiye’de tıp-sağlık bilimleri alanında eğitim ve insan gücü planlaması*. Retrieved from <http://www.tead.med.ege.edu.tr/Dosyalar/5/tpsalk%20bilimleri%20eitim%20konseyi%20SGP%20rapor.pdf>
- Nursing Education Program Approval Board (NEPAB). (2013). *Standards for Alberta nursing education program leading to initial entry to practice as a registered nurse*. Retrieved from http://www.nurses.ab.ca/content/dam/carna/pdfs/DocumentList/Standards/RN_InitialEntry_NEPAB_Standards_Jan2013.pdf
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. (1996-2015). *Kontenjan Kılavuzları*. Retrieved from <http://www.osym.gov.tr/belge/1-128/sureli-yayinlar.html>
- Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi. (1996-2013). *İstatistik Yıllıkları*. Retrieved from <http://www.osym.gov.tr/belge/1-6304/arastirma-yayin-ve-istatistikler.html>
- Özer, M. (2011). Türkiye’de yükseköğretimde büyüme ve öğretim üyesi arzı. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi*, 1(1), 23-26.
- Potempa, K.M., Redman, R.W., & Landstrom, G. (2009). *Human resources in nursing education: a worldwide crisis*. Collegian, 16(1),19-23.
- Sağlık Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşlarının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname İle Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun. (2014). *T.C. Resmi Gazete*, 28886, 2 Ocak 2014. Retrieved from <http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140118.htm&main=http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/01/20140118.htm>
- Sağlık Bakanlığı. (2011). *Sağlıkta insan kaynakları 2023 vizyonu*. Retrieved from http://ekutuphane.tusak.gov.tr/kitaplar/saglikta-insan_kaynaklari_2023_vizyonu.pdf
- Texas Board of Nursing (BON). (2013). *Education guideline, ratio of faculty to students in clinical learning experiences*. Retrieved from https://www.bon.texas.gov/pdfs/education_pdfs/education_nursing_guidelines/3.8Clinical_Learning_Experiences/3-8-2-a.pdf
- Ülker, S. Buldukoğlu, K., Aksayan, S., Atalay, M., Kocaman, G., Oktay, S., Pektekin, Ç. (2001). *Türkiye’de hemşirelik: Temel mesleki eğitim ile insan gücüne ilişkin sorunlar ve çözüm önerileri*, Ankara.
- World Health Organization (WHO). (2006). *The world health report 2006: Working together for health*. Retrieved from <http://www.who.int/whr/2006/en/>
- World Health Organization (WHO). (2000). *Nurses and midwives for health: WHO European strategy for nursing and midwifery education*. EUR/00/5019309/15- 0053. Retrieved from http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/125744/E72918.pdf?ua=1
- “YÖK Hemşirelik Komisyonu” Toplantı Tutanağı, 28 Mayıs 2013, Ankara.
- Doktorluk, hemşirelik, ebelik, diş hekimliği, veterinerlik, eczacılık ve mimarlık eğitim programlarının asgari eğitim koşullarının belirlenmesine dair yönetmelik. (2008). *T.C. Resmi Gazete*, 26775, 2 Şubat 2008. Retrieved from http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik//journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/18093
- Yüksek Öğretim Kurulu. (2015). *Lisansüstü eğitim-öğretim programı açılması ve yürütülmesine dair ilkeler*. Retrieved from http://www.yok.gov.tr/web/guest/icerik/-/journal_content/56_INSTANCE_rEHF8BIsfYRx/10279/13282424